

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ПРАВОПISУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Карповець Христина Миколаївна

аспірантка, викладачка кафедри української мови і літератури

Національний університет «Острозька академія»

e-mail: khrystyna.karpovets@gmail.com

ORCID ID – 0000-0003-1221-5968

У статті порушено проблему використання новітніх методів і технологій у процесі навчання правопису. З метою виявити методичні умови й можливості формування правописної компетентності в студентів філологічних спеціальностей на різних етапах фахової підготовки авторка аналізує чинні навчальні підручники, посібники і збірники вправ. У висновковій частині констатовано, що навчання правопису має переважно теоретико-інформативне та репродуктивно-конструктивне спрямування. Перспектива досліджень полягає у створенні більш ефективних методик для формування правописної компетентності на всіх етапах професійної підготовки студентів філологічного фаху.

***Ключові слова:** правописна компетентність, орфографія, пунктуація, вправа, інноваційні методи й технології.*

Постановка проблеми. Правописна грамотність людини – це показник не тільки культури мовлення, але й рівня мовної свідомості та інтелектуального розвитку загалом. У світлі компетентнісної парадигми освіти актуальності набувають нові підходи до навчання правопису, що передбачають активну участь студентів і виховання всебічно розвинутої особистості, готової до постійного самовдосконалення. Намагання відповідати вимогам часу змушує викладачів упроваджувати в навчально-виховний процес нові методи й технології навчання, які, посилюючи розумову активність, сприяють підвищенню рівня мотивації та залученню всіх студентів академічної групи до навчальної діяльності, підкреслюють значення самостійної роботи в процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблем упровадження інновацій у навчальний процес вищої школи стосуються праці І. Доброскок, В. Коцура, С. Нікітчиної [1], В. Докучаєвої [2], В. Кременя, В. Ільїна, С. Пролєєва [3], П. Сауха [4] та ін. Окремі аспекти використання інноваційних методів і технологій у навчанні української мови висвітлено в науковому доробку Л. Варзацької [5], Н. Голуб [6], О. Горошкіної [7], В. Дороз [8], І. Дроздової [9], К. Климової [10], С. Омельчука [11] та інших, проте проблема впровадження інновацій для навчання правопису у вищій школі потребує окремого розгляду.

Формулювання мети статті. Мета статті – виявити і схарактеризувати інноваційні методи й технології навчання правопису української мови в наявній навчально-методичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Щоб дослідити методичні умови й можливості формування правописної компетентності у студентів філологічних спеціальностей на різних етапах фахової підготовки, ми проаналізували чинні навчальні підручники, посібники і збірники вправ за редакцією С. Бевзенка, Л. Литвин, Г. Семеренко [12]; І. Білодіда [13]; О. Бондаря, Ю. Карпенка, М. Микитин-Дружинець [14]; О. Глазової [15]; А. Грищенко [16]; П. Дудика, В. Литовченко [17]; П. Дудика, Л. Прокопчук [18]; А. Загнітка, Г. Миронової [19]; С. Карамана [20]; С. Карамана, О. Караман [21]; Г. Козачук, Н. Шкуратьяної [22]; С. Омельчука [23]; М. Плющ [24]; М. Плющ, О. Леути, Н. Гальони [25]; Н. Тоцької [26]; С. Шевчук, Т. Лободи [27]; К. Шульжука [28]; І. Ющука [29; 30]. У процесі роботи взято до уваги теоретичне й практичне наповнення навчальних видань. Щоб виконати багатоаспектний аналіз практичного матеріалу, уміщеного в посібниках, ми врахували різні підходи до класифікації вправ. Відповідно, опис вправ здійснено за такими критеріями: 1) за характером розумових операцій (аналітичні, аналітико-синтетичні, синтетичні, на порівняння); 2) за ступенем самостійності у виконанні (репродуктивні, продуктивні,

конструктивні, творчі); 3) за комунікативною спрямованістю (мовні, мовленнєві, комунікативні).

В академічному виданні «Сучасна українська літературна мова» І. Білодіда [13] описано принципи української орфографії. Н. Тоцька в посібнику «Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія» [26], крім зазначеної інформації, більш детально аналізує правила української орфографії, характеризуючи зокрема вживання літер на позначення голосних, написання слів із апострофом і знаком м'якшення, правопис подовжених приголосних і слів іншомовного походження, написання слів разом і з дефісом, уживання великої літери, правопис українських і слов'янських власних назв і правила переносу слів. У підручниках із сучасної української літературної мови А. Грищенка [16], М. Плющ [24] вибірково висвітлено узагальнені відомості про названі правописні правила. М. Плющ подає коротку характеристику принципів української пунктуації та системи розділових знаків.

За підручником «Українська мова» І. Ющука [30] найбільш послідовно можна простежити зв'язок правопису з іншим структурними рівнями мови. У розділі «Фонетика і письмо» автор подає інформацію з історії становлення й унормування українського правопису і впереміш із фонематичним і фонетичним матеріалом висвітлює правила вживання великої букви, знака м'якшення й апострофа, подвоєння букв, чергування і зміни приголосних під час словотворення, перенос слів, позначення голосних у словах іншомовного походження та слов'янських власних назвах, правила милозвучності. Назва розділу «Морфологія і правопис» засвідчує, що вираження граматичних значень усіх частин мови описано крізь призму правописних правил української мови. У розділі «Синтаксис і пунктуація» схарактеризовано пунктуаційну систему української мови, а в окремих параграфах пояснено особливості вживання розділових знаків у різних синтаксичних структурах. Наприкінці кожної теми додано перелік питань для самоконтролю, як-от: *Чи орфографічне написання слова **мавпячий** без апострофа відповідає його вимові?* [30, с. 114]; *Коли між двома частинами складнопідрядних речень кома не ставиться?* [30, с. 610].

М. Микитин-Дружинець як одна з авторів навчального посібника «Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія» [14] пояснює базові поняття української орфографії, описує традиційні й сучасні підходи до класифікування принципів правопису, висвітлює інформацію про етапи становлення української орфографічної системи, а також аналізує правописні проблеми кінця ХХ – початку ХХІ ст., що, на нашу думку, дуже доречно й виправдано, адже актуалізує правописне питання й відповідає вимогам часу. Наприкінці розділу є перелік запитань і завдань відтворювального, конструктивного і творчого характеру, наприклад: *У чому полягає сутність орфограми?* [14, с.193]; *Прокоментуйте, як ви ставитесь до сучасних правописних нововведень* [14, с.194].

Навчальний посібник «Сучасна українська літературна мова» за редакцією С. Карамана [20] пропонує структурований за розділами мови матеріал, відповідно окремо висвітлено питання української орфографії та пунктуації. Автори посібника дають визначення понять «орфограма», «орфографічне правило» й описують орфографічні норми, а також аналізують принципи української пунктуації, систему розділових знаків, подають загальні пунктуаційні правила й пунктуаційний розбір тексту. Поділені за змістовим наповненням теоретичні блоки орфографії завершуються запитаннями й завданнями для самоконтролю, наприклад: *За яким принципом записані слова **біла церква – Біла Церква, не туди хата – Нетудихата**?* [20, с. 149].

Отже, аналізовані видання містять теоретичне підґрунтя для формування правописної компетентності майбутніх філологів, висвітлюючи лінгвістичні положення правопису (переважно, орфографії) української мови та описуючи правописні правила, переважно у зв'язку з іншими структурними рівнями мови. В окремих посібниках наприкінці окремих тем є питання й завдання для самоконтролю.

Кілька видань з аналізованого переліку містять комплексний теоретико-практичний матеріал з обох розділів правопису. У посібнику «Практичний курс української мови» Г. Козачук, Н. Шкурятяної [22] скрупульозно викладено теоретичний матеріал, зокрема щодо пунктуаційних норм, які, як засвідчує аналіз, часто залишаються без належної уваги. З метою закріплення вивченого після теоретичного блоку вміщено практичний. Тут наявні вправи, що відповідають усім зазначеним критеріям, проте переважають вправи аналітико-синтетичного й синтетичного характеру, спрямовані на конструювання, наприклад: *Назвіть слова, від яких утворилися подані, і груп приголосних, у яких відбулося спрощення, запишіть. Відзначте особливості вимови і правопису їх* [22, с. 72]; *Від іменників, що стоять у дужках, утворіть прикметники за допомогою суфіксів -ів, -ин (-їн) чи -івськ, -инськ; запишіть їх із великої чи малої букви у відповідній граматичній формі, поясніть правопис* [22, с. 102]; *Складіть складносурядні речення за поданими схемами: поясніть розділові знаки. Зробіть синонімічну заміну сполучників; з'ясуйте, у яких реченнях така заміна неможлива* [22, с. 304]. Наведені приклади завдань до вправ доводять мовну й мовленнєву спрямованість їх. Наприкінці кожної теми є також запитання для самоконтролю.

Навчальний посібник «Українська мова: практикум з орфографії та пунктуації» С. Карамана, О. Караман [21] структурує матеріал на два розділи, у кожному з яких подано короткі інструкції щодо орфограм або пунктограм і низку вправ для закріплення вивченого. Під час вивчення орфографії за вступну аналітичну вправу автори посібника часто пропонують словниковий диктант (23,6 %). Тренувальні вправи рівномірно розподілено на: аналітичні мовні репродуктивного характеру (наприклад: *Спишіть, добираючи з дужок потрібні букви* [21, с. 10]), аналітико-синтетичні (наприклад: *Розкриваючи дужки, запишіть у два стовпчики словосполучення: а) в яких іменники мають закінчення -и, -і; б) у яких іменники мають закінчення -а, -я. З перших букв записаних іменників прочитаєте назву вірша Максима Рильського* [21, с. 48]) та синтетичні мовленнєві продуктивно-конструктивного спрямування (наприклад: *Перекладіть на українську мову* [21, с. 51]).

Значна частина пунктуаційних вправ має за основу списування, відмінність полягає тільки у виучуваних пунктограмах (*Спишіть. Знайдіть уточнювальні члени речення, підкресліть їх* [21, с. 79]; *Спишіть, розставляючи розділові знаки* [21, с. 93]). З-поміж тренувальних переважають синтетичні конструктивні вправи, спрямовані на розвиток мовленнєвих навичок: *Переробіть речення так, щоб невідокремлені поширені означення стали відокремленими, і навпаки* [21, с. 89]; *Спишіть, замініть пряму мову непрямою* [21, с. 97]. На відміну від розділу з вивчення орфографії, де творчих вправ нема зовсім, у пунктуаційній частині достатньо творчих комунікативних вправ, проте вони стосуються вживання розділових знаків лише в простих реченнях: *Складіть вісім речень, у яких відокремлені додатки починаються словами: крім, окрім, окрім, за винятком, зокрема, особливо, наприклад, на відміну від* [21, с. 81]; *Складіть жартишливий діалог викладача зі студентом із різними типами звертань* [21, с. 87].

Загалом у посібнику подано широку палітру вправ для формування правописної компетентності, однак багато завдань сформульовано надто загально, у відриві від виучуваної теми (*Спишіть, розкривши дужки; Спишіть, розставляючи розділові знаки*). У третьому розділі запропоновано тексти для контрольних диктантів, а також вправи і ключі для самоперевірки.

Теоретико-практичним виданням зі значним переважанням другого блоку є «Практикум з правопису і граматики української мови» І. Ющука [29]. Правописні вправи вміщено у трьох розділах «Фонетика і правопис», «Морфологія і правопис», «Синтаксис і пунктуація», кожен із яких має подібну структуру і методичне наповнення. У посібнику збалансовано аналітичні мовні вправи, спрямовані на репродукування (наприклад: *Перепишіть речення, добираючи з дужок потрібні букви. Слова зі вставленими буквами підкресліть і написання їх перевірте за відповідями наприкінці книжки* [29, с. 11]; *Поясніть різницю в значенні й написанні виділених однокореневих слів* [29, с. 154]; *Прочитайте речення вголос. Простежте, чи завжди коми збігаються з паузами* [29, с. 207]) й аналітико-

синтетичні та синтетичні мовленнєві вправи продуктивно-конструктивного характеру (наприклад: *Випишіть слова в дві колонки: 1) прості; 2) складні. Складених слів не випишуйте* [29, с. 86]; *Перепишіть. Числівники запишіть словами* [29, с. 128]; *Знайдіть відокремлені обставини і виділіть їх парними комами* [29, с. 227]), проте зовсім немає комунікативних вправ, які найбільшою мірою орієнтовані на самостійну роботу і сприяють закріпленню вивченого матеріалу. Ще одним мінусом вважаємо надто загально сформульовані завдання до вправ, на зразок *Перепишіть, добираючи з дужок потрібні букви; Перепишіть, розкриваючи дужки*, що спричиняє послаблення активності і зниження ефективності навчальної діяльності, оскільки студенти просто констатують орфограми й пунктограми, а не вмотивовують власний вибір.

З іншого боку, більшість проаналізованих завдань (83 %) – це вправи з ключами, які, крім навчального призначення, забезпечують вироблення зосередженості, уважності, наполегливості. До того ж, неправильний результат виконання вправи можна виправити осмислено: перечитати правила і дошукатися помилки свідомо, а не механічно. До багатьох тем у посібнику є проблемні питання, які активізують мисленнєво-мовленнєву діяльність і провокують студентів на пошук креативних рішень, наприклад: *Чому в реченні **Постають Уральські гори, широчінь полтавських нив** (І. Муратов.) слово **Уральські** написано з великої букви, а **полтавських** – з малої?* [29, с. 13]; *Поясніть, чому в поданих реченнях перед сполучником **і** в одних випадках стоїть кома, а інших – ні* [29, с. 243].

Автори навчального посібника «Практикум з української мови: Модульний курс» С. Шевчук, Т. Лобода [27] виокремлюють один змістовий модуль «Графіка, орфографія і пунктуація – головні підсистеми українського правопису». Цей модуль розподілено на практичні заняття, структурними елементами яких є мета, компоненти змісту та список рекомендованої літератури. Практичні заняття складаються з окремих блоків: теоретичного, практичного (поточний контроль), блоку індивідуальних завдань, а також запитань і завдань для самоконтролю.

Кожне практичне заняття поєднує орфографічний і пунктуаційний аспекти українського правопису. Теоретичний матеріал подано у вигляді схем та узагальнювальних таблиць, що дає можливість студентам зосередити увагу на складних випадках правопису й основних правилах пунктуації. У практичній частині половину вправ становлять аналітичні й аналітико-синтетичні мовні, спрямовані на репродукування й продукування (*Поясніть правопис поданих слів. Виділіть слова, у яких є помилки, та запишіть правильний їх варіант* [27, с. 123]; *Користуючись поданими схемами, поставте потрібні розділові знаки у складнопідрядних реченнях* [27, с. 172]), а половину – тренувальні синтетичні мовленнєві вправи конструктивного характеру (*Від поданих слів утворіть нові лексеми, в яких би відбувалося подвоєння літер між різними частинами слова* [27, с. 70]; *Утворіть можливі форми вищого й найвищого ступенів порівняння прислівників. Назвіть правописні особливості утворених слів* [27, с. 181]). У блоках індивідуальних домашніх завдань, крім описаних, є також конструктивні мовленнєві вправи, які переважно стосуються пунктуаційної частини правопису: *Перекладіть українською мовою подані словосполучення. З кількома із них складіть і запишіть речення* [с.74]; *Зі словами **проте, справді, однак, здається, видно, на щастя, справді** складіть речення так, щоб вони виконували функцію вставних слів або членів речення* [27, с. 111].

Окремо висвітлено теоретичні питання для самостійного опрацювання, блок запитань, завдань і диктантів для самоконтролю. Наприкінці посібника запропоновано матеріал для підсумкового контролю, який містить тести і тексти для контрольних диктантів. Належну увагу приділено методиці організації контролю та критеріям оцінювання знань студентів.

Як уже було зазначено, пунктуацію вивчають на основі синтаксичних структур, тому ми проаналізували відповідні навчальні видання. Зокрема, у підручнику К. Шульжука «Синтаксис української мови» [28] описано основні етапи розвитку й становлення та принципи української пунктуації, схарактеризовано систему розділових знаків, їх функції та особливості вживання в текстах різного функційного призначення, адже «пунктуація в

різних за характером текстах є відмінною, оскільки фіксує передусім синтаксичне членування мовлення» [28, с. 384]. Аналогічно висвітлює питання української пунктуації навчальне видання «Синтаксис української мови» П. Дудика й Л. Прокопчук [18].

А. Загнітко й Г. Миронова в посібнику «Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект» [19] приділяють належну увагу теоретичному аспектові правопису, тобто принципам української пунктуації та функціям розділових знаків, на основі яких виокремлюють критерії класифікації.

У посібнику С. Бевзенка, Л. Литвин, Г. Семеренко «Сучасна українська мова. Синтаксис» [12] коротко схарактеризовано основні принципи пунктуації і типи розділових знаків. До кожного розділу, який висвітлює матеріал із синтаксису, подано систему вправ для практичних занять. Вправи з правописним спрямуванням становлять третю частину і рівномірно мають аналітичний репродуктивний характер, наприклад: *Схарактеризуйте речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням. Поясніть вживання розділових знаків у кінці речень* [12, с. 47]; *Поясніть вживання дефіса, лапок та відсутність дефіса при прикладках* [12, с. 82]; та аналітико-синтетичний репродуктивний, наприклад: *Поставте, де потрібно, тире між підметом і присудком. Поясніть його вживання* [12, с. 76]; *Поставте розділові знаки на межі предикативних частин безсполучникових речень, поясніть їх уживання* [12, с. 250]; *Перепишіть, ставлячи при прямій мові потрібні розділові знаки* [12, с. 252]. Поодинокі синтетичні вправи конструктивного характеру стосуються складного речення (*Перепишіть речення. Підкресліть і поясніть засоби зв'язку між предикативними частинами. Перестановкою розділових знаків змініть речення так, щоб усі вони належали до одного структурно-семантичного типу* [12, с. 217]). Усі проаналізовані вправи мають на меті засвоєння мовних знань і вироблення мовленнєвих навичок. Незначну частину становлять завершальні комунікативні вправи, переважно уживані в матеріалах до простого речення (*Напишіть невеличкий твір на тему «Мій улюблений поет (письменник)», використовуючи різні засоби ускладнення простого речення* [12, с. 156]; *Використовуючи цитати, напишіть твір-мініатюру «Мова моя солов'їна...»* [12, с. 253]).

Практичний аспект формування правописної компетентності реалізують збірники вправ, найбільш уживаним із яких є видання «Сучасна українська літературна мова» М. Плющ, О. Леути, Н. Гальони [25]. Навчальний посібник містить систему вправ із цілого курсу. У розділі «Графіка й орфографія» переважають аналітичні мовні вправи (*Поясніть написання виділених слів на основі фонетичного, морфологічного та традиційного принципів* [25, с. 34]; *Поясніть уживання апострофа в словах іншомовного походження* [25, с. 37]), та аналітико-синтетичні мовленнєві (*Напишіть подані слова орфографічно і поясніть наявність або відсутність у них апострофа* [25, с. 37]; *Запишіть складні слова або словосполучення, знявши ризик. Поясніть написання разом, окремо, через дефіс* [25, с. 38]), що мають на меті репродукування й продукування. Трапляються поодинокі синтетичні з елементами порівняння вправи, спрямовані на конструювання (*Запишіть подані на основі російської графіки слов'янські прізвища українською мовою і поясніть їх написання* [25, с. 38]; *Наведіть приклади речень, у яких є диференційні написання з поданими словами та прийменниково-відмінковими формами* [25, с. 38]).

Аналогічно до першого розділу викладено пунктуаційні вправи, з-поміж яких найбільш уживаними є аналітичні й аналітико-синтетичні мовні (*Поясніть уживання тире між підметом і присудком та його відсутність* [25, с. 249]; *Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки при однорідних членах, з'єднаних сполучниками. Поясніть пунктограми* [25, с. 251]). Характерно, що більшість пунктуаційних вправ складено з опертям на творче списування. Як і в попередньому розділі, нечастими є синтетичні мовленнєві вправи конструктивного характеру (*Допишіть речення (розставляючи, де треба, коми), введіть відокремлені обставини, виражені зворотами прийменниково-відмінкової форми іменника...* [25, с. 257]; *Запишіть замість простих речень складносурядні з сполучником і. Поясніть пунктограми* [25, с. 266]). Аналізоване видання стане в пригоді під час вироблення орфографічних умінь і навичок, але через нестачу комунікативних завдань

його не можна використовувати на завершальному етапі закріплення вивченого. Значний обсяг навчального матеріалу займають тексти для пояснювального диктанту в обох аналізованих розділах і тексти з контрольними завданнями для засвоєння пунктуаційних норм.

У навчальному посібнику «Сучасна українська мова: Завдання і вправи» П. Дудика й В. Литовченко [17] подано систематизовані відповідно до розділів сучасної української літературної мови завдання і вправи, супроводжувані стислим викладом теорії. В орфографічній частині автори видання трактують поняття орфограми й характеризують принципи написання слів. У практичному блокові запропоновано *орфографічний аналіз слів за схемою* [17, с. 33] та синтетичні мовленнєві вправи, спрямовані на конструювання (*Перекладіть подані слова українською мовою. Поясніть уживання в них апострофа і м'якого знака* [17, с. 34]; *Складіть і запишіть речення з поданими словами. За яким принципом (принципами) орфографії вони пишуться?* [17, с. 34]). Після інформації про повний буквено-фонетичний та орфографічний аналіз слів подано аналітичну репродуктивну вправу (*Визначте принципи написання слів, орфограми в них, сформулюйте правила правопису* [17, с. 38]).

Пунктуаційні вправи вміщено впереміш із синтаксичними, що зумовлено специфічним принципом навчання пунктуації. У назвах деяких тем задекларовано пунктуаційний аналіз, зокрема це стосується однорідності й відокремлення членів речення, а також складносурядних речень, тому завдання містять не тільки синтаксичний, але й пунктуаційний складник. З-поміж пропонуванних вправ є мовні аналітико-синтетичні (*Відшукайте в поданих речення відокремлені обставини, додатки. Визначте, як морфологічно вони оформлені. Поясніть розділові знаки* [17, с. 178]; *Поставте розділові знаки у складносурядних реченнях. На основі всього змісту й структури речення сформулюйте пунктуаційне правило, яке визначає вживання розділових знаків між предикативними частинами складного речення* [17, с. 194]), мовленнєві синтетичні (*Утворіть із двох речень одне таким способом, щоб у ньому з'явилася відокремлена частина. Поставте розділові знаки...* [17, с. 182]; *Просте речення розгорніть у складносурядне, запишіть. Охарактеризуйте складне речення семантично, синтаксично, стилістично і пунктуаційно* [17, с. 194]), що мають репродуктивний і продуктивний характер.

В інших темах переважають синтаксичні вправи, пунктуаційні завдання трапляються рідко і передбачають найчастіше аналітико-синтетичні операції з метою засвоєти мовні знання (*У наведених реченнях поставте тире, підкресліть підмет і присудок. З'ясуйте принципи розмежування підмета і складеного іменного присудка* [17, с. 146]; *...Визначте місце підрядного речення стосовно головного, поясніть пунктограму – розділові знаки в складнопідрядному реченні...* [17, с. 198]). Однак це компенсує комплексний пунктуаційний аналіз тексту наприкінці розділу, де вміщено аналітико-синтетичні й синтетичні мовленнєві вправи репродуктивно-конструктивного характеру: *Поясніть розділові знаки в тексті. У яких випадках їх уживання ґрунтується на логіко-граматичному, а в яких – на інтонаційному принципі? Вкажіть на пунктограми, написання яких відповідає обом зазначеним принципам* [17, с. 216]; *Перепишіть речення з прямою мовою, поставте пропущені розділові знаки. Перебудуйте речення з прямою мовою на складнопідрядні...* [17, с. 220]).

Перевага аналізованого видання полягає в структурі завдань, які вибудовано таким чином, що до однієї умови є кілька варіантів власне вправи. Це дає можливість застосувати диференційний підхід до навчання, особливо у великих студентських групах.

О. Глазова в навчальному посібнику «Українська пунктуація: Правила, тренувальні вправи, контрольні завдання, диктанти» [15] систематизує пунктуаційні правила, після яких подає тренувальні вправи з відповідями до найскладніших із них, а також тексти для контрольних диктантів. Авторка відповідно до мети заняття й тривалості навчального часу розподіляє вступні, підготовчі, тренувальні й завершальні вправи, серед яких є мовні

аналітичні (*Прочитати вислови з Біблії. Обґрунтувати вживання розділових знаків у кінці речення* [15, с. 10]) й аналітико-синтетичні (*Переписати, розставляючи розділові знаки. Підкреслити у реченнях усі члени речення* [15, с. 149]; *Переписати речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Позначити в реченнях пунктограму «тире між частинами складносурядного речення»* [15, с. 180]), мовленнєві синтетичні, що передбачають конструювання (*Перебудувати речення, опускаючи дієслово-зв'язку у складеному іменному присудку... Обґрунтувати вживання тире* [15, с. 15]; *Подані складнопідрядні речення перебудувати на складні безсполучникові, між частинами яких треба ставити тире* [15, с. 199]).

Одну шосту від усіх вправ становлять диктанти, переважно ускладнені завданням позначити певні пунктограми (*Записати під диктовку. Позначити в реченнях пунктограму «кома і тире при відокремлених означеннях». Написане звірити з надрукованим* [15, с. 88]) Подекуди трапляються розподільні синтетичні вправи (*Подані речення записати в такій послідовності: 1) прості речення, в яких сполучники з'єднують однорідні члени; 2) складні речення, в яких сполучники з'єднують частини складних речень* [15, с. 41]) і вправи на порівняння (*Порівняти подані в обох колонках речення. Вказати, в якому з речень слово наприклад є вставним, а в якому – прийменником, що приєднує до речення відокремлений додаток із значенням розширення, включення. Пояснити вживання розділових знаків* [15, с. 158]).

Відзначимо, що, крім вищезазначеного, у посібнику виокремлено два переліки – основних пунктограм та основних орфограм, а окремі завдання стосуються обох розділів правопису, як-от: *Переписати, вставляючи пропущені літери та розставляючи розділові знаки...* [15, с. 179]. Це дозволяє не просто виробляти пунктуаційну грамотність, а системно працювати над формуванням правописної компетентності.

У виданні багато уваги приділено інтонаційному аспектові мовлення: вступні й підготовчі завдання на зразок *Прочитати речення, дотримуючись правильної інтонації, пояснити розділові знаки* становлять одну п'яту від усіх запропонованих вправ. Така статистика відображає послідовність збереження в посібнику зв'язку пунктуації та виразного читання. Цілком логічним видається переважання тренувальних аналітико-синтетичних і синтетичних конструктивних вправ, адже вони спрямовані на вироблення правописних умінь і навичок з оперттям на здобуті теоретичні знання, проте, як і в більшості аналізованих видань, поодинокими є комунікативні вправи.

Усі розглянуті теоретико-практичні й практичні посібники орієнтовані на традиційне вивчення правопису. Мотиваційні вправи з ключами, які активізують навчальну діяльність студентів і сприяють більш усвідомленому засвоєнню відповідних мовних норм, запропоновано у виданнях І. Ющука та меншою мірою С. Карамана, О. Караман. Використання завдань інноваційного типу досі залишається відкритим питанням у теорії і практиці навчання правопису у вищій школі. Утіленням більш сучасного підходу до розгляду орфографічних і пунктуаційних норм української мови є «Практикум з правопису української мови» С. Омельчука [23], який ми проаналізували як можливий варіант оновлення традиційної системи вправ і завдань. Тут запропоновано систему досвідницьких вправ, що відображає основні питання орфографії та пунктуації і має на меті узагальнення й систематизацію правописних знань, вироблення практичних умінь і навичок удосконалення мовлення. У посібнику є аналітичні й аналітико-синтетичні мовні вправи аналітичного репродуктивного характеру (*Творче спостереження з елементами аналізу: Прочитайте текст. Поясніть уживання великої і малої літери в словах відповідно до правил орфографії* [23, с. 14]; *Орфографічний практикум: Спишіть числівники, вставляючи пропущені літери й апостроф. Назвіть орфограми* [23, с. 84]; *Дослідження-аналіз: Спишіть речення. Назвіть вставні слова і словосполучення. Поясніть уживання розділових знаків у реченнях зі вставними словами і словосполученнями* [23, с. 157]); синтетичні мовленнєві вправи, зорієнтовані на продукування й конструювання (*Мовознавча вікторина «Добери синонім»: До поданих слів доберіть синоніми з префіксом пре- чи при-. Поясніть правопис*

голосних у префіксах [23, с. 55]; *Творче конструювання: З поданими прикметниками складіть за зразком словосполучення. Провідмініайте їх. Виділіть закінчення, поясніть правопис їх* [23, с. 77]; *Дослідження-трансформація: Спишіть речення, розставивши потрібні розділові знаки... Трансформуйте речення так, щоб узагальнювальне слово стояло перед рядом однорідних членів. Як зміниться при цьому пунктуація* [23, с. 142]). Більшість правописних тем доповнено тестами. Наприкінці посібника вміщено контрольні словникові диктанти, алгоритми орфографічного й пунктуаційного аналізу, а також термінологійний словник із правопису.

Висновки. У розглянутих теоретико-практичних і практичних посібниках переважають аналітико-синтетичні й синтетичні правописні вправи продуктивно-конструктивного характеру, спрямовані на засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих навичок. Характерно, що в більшості аналізованих видань творчі вправи, метою яких є вироблення комунікативних навичок, становлять незначну частину або їх немає зовсім. Можливо, автори звернули менше уваги на цей вид вправ, оскільки кожен викладач добирає систему навчальних завдань, виходячи з вікових, психологічних та інтелектуальних можливостей студентів конкретної групи, а також з урахуванням власних характеристик фахової діяльності – професійної мовнокомунікативної компетентності, професіоналізму та педагогічної майстерності. Крім того, творчі вправи вимагають часових ресурсів, що в результаті обмежує викладача в доборі дидактичного матеріалу, а в умовах стиснутих часових рамок може створити відчуття психологічного дискомфорту в студентів академічної групи.

Отже, аналіз навчально-методичної літератури з теорії і практики викладання українського правопису на філологічних спеціальностях вищих закладів освіти засвідчив: навчально-виховний процес фахової підготовки майбутніх філологів має традиційне теоретико-інформативне та репродуктивно-конструктивне спрямування. Така система навчання не повністю відповідає вимогам часу і запитам нинішнього суспільства, тому потребує вдосконалення. Перспективу досліджень убачаємо у створенні більш ефективних і сучасних методик з упровадженням інноваційних методів і технологій навчання для формування правописної компетентності на всіх етапах професійної підготовки студентів філологічного фаху.

Список використаної літератури

Не більше 10 джерел, окрім публікацій історичного характеру.

1. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі : монографія / І. І. Добросок, В. П. Коцур, С. О. Нікітчина та ін. Переяслав-Хмельницький: Вид-во С. В. Карпук, 2008. 284 с.
2. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2007. 44 с.
3. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв та ін. К.: Пед. думка, 2008. 471 с.
4. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / П. Ю. Саух та ін. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 443 с.
5. Варзацька Л. Функції методу проектів в системі компетентнісного навчання української мови // Теоретична й дидактична філологія: Збірник наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 12. С. 11–14.
6. Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови // Українська мова і література в школі. 2013. № 8. С. 15–19.
7. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.
8. Дороз В. Ф. Крос-культурне навчання учнів-білінгвів української мови: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2011. 455 с.
9. Дроздова І. П. Метод проектів як вид інноваційної діяльності в навчанні студентів-нефілологів української мови // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. 2010. Вип. 7. С. 115–119.
10. Климова К. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир: Рута, 2010. 559 с.
11. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика: монографія. Київ: Генеза, 2014. 368 с.

12. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посібник. К.: Вища школа, 2005. 270 с.
13. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / за заг. ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1969. 436 с.
14. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2006. 268 с.
15. Глазова О. П. Українська пунктуація: Навчальний посібник: Правила, тренувальні вправи, контрольні завдання, диктанти. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2004. 252 с.
16. Сучасна українська літературна мова: Підручник / за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. К.: Вища шк., 2002. 439 с.
17. Дудик П. С., Литовченко В. М. Сучасна українська мова: Завдання і вправи: навч. посібник. 2-ге вид., стереотип. К.: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
18. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 380 с.
19. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 225 с.
20. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / за ред. С. О. Карамана. К.: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
21. Караман С. О., Караман О. В. Українська мова: практикум з орфографії та пунктуації: навч. посібн. К., 2006. 160 с.
22. Козачук Г. О., Шкурятяна Н. Г. Практичний курс української мови: навч. посібник. 2-ге вид., стер. К.: Вища школа, 1994. 367 с.
23. Омельчук С. Практикум з навчання правопису української мови: система дослідницьких вправ: навч. посібник. К.: Грамота, 2009. 224 с.
24. Сучасна українська літературна мова: Підручник / за ред. М. Я. Плющ. 7-ме вид., стер. К.: Вища шк., 2009. 430 с.
25. Плющ М. Я., Леута О. І., Гальона Н. П. Сучасна українська літературна мова: збірник вправ: навч. посібник. К.: Вища школа 1995, 284 с.
26. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія: посібник. К.: Вища школа, 1981. 183 с.
27. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови: Модульний курс: навч. посіб. К.: Алерта, 2017. 298 с.
28. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.
29. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. К.: Освіта, 2012. 270 с.
30. Ющук І. П. Українська мова: підручник. К.: Либідь, 2004. 640 с.

ANALYSIS OF EDUCATIONAL AND TECHNICAL SUPPORT IN THE LEARNING OF SPELLING IN HIGH SCHOOL

Khrystyna Karpovets

Post-Graduate student, Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature
National University of Ostroh Academy

Introduction. *New approaches, methods, and technologies of spelling have become popular in the context of competence paradigm. They involve the active participation of students and the education of a well-developed personality, who is ready for constant self-improvement.*

Purpose. *We analyzed the most current educational textbooks, manuals, and exercise collections in order to identify the methodological conditions and possibilities of forming the spelling competence of philologists at different stages of professional preparation.*

Methods. *The analytical method of educational and methodical literature was used in the current research.*

Results. *All the discussed theoretical and practical manuals are oriented towards the traditional study of spelling. The motivational exercises are suggested in the publications of Ivan Yushchuk, Stanislav Karaman, and Olha Karaman. The Spelling Workshop of the Ukrainian Language by Serhiy Omelchuk [23] represents a more modern approach to the issues of spelling and punctuation norms of the Ukrainian language. The book has been analyzed as a possible variant of updating the traditional system of exercises and tasks.*

Originality. *The analytical-synthetic and synthetic spelling exercises of productive and constructive nature prevail in the theoretical-practical and practical manuals, which are aimed at*

mastering linguistic knowledge and developing language skills. However, the amount of creative exercises is much smaller or completely absent in these textbooks.

Conclusion. The analysis showed that the educational process of professional training of future philologists has a traditional theoretically informative and reproductively constructive direction. The perspective of this research is the further creation of more effective techniques for spelling competence at all stages of professional training of philologists.

Keywords: spelling competence, spelling, punctuation, exercise, innovative methods and technologies.

References

1. Dobroskok, I. I., Kotsur, V. P., Nikitchyna, S. O. (2008). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: teoriia ta praktyka vykorystannia u vyshchii shkoli. Pereiaslav-Khmelnyskyi: Vyd-vo S. V. Karpuk [in Ukrainian].
2. Dokuchaieva, V. V. (2007). Teoretyko-metodolohichni zasady proektuvannia innovatsiinykh pedahohichnykh system. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
3. Kremen, V. H., Ilin, V. V., Proleiev, S. V. (2008). Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura. K.: Ped. dumka [in Ukrainian].
4. Saukh, P. Yu. (2011). Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
5. Varzatska, L. (2012). Funktsii metodu proektiv v systemi kompetentnisnogo navchannia ukrainskoi movy. *Teoretychna y dydaktychna filolohiia: Zbirnyk nauk. prats*. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 12, 11–14 [in Ukrainian].
6. Holub, N. (2013). Metod proektiv u navchanni ukrainskoi movy. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 8, 15–19 [in Ukrainian].
7. Horoshkina, O. M. (2004). Lihvodydaktychni zasady navchannia ukrainskoi movy v starshykh klasakh pryrodnycho-matematychnoho profiliiu. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
8. Doroz, V. F. (2011). Kros-kulturne navchannia uchniv-bilinhviv ukrainskoi movy. K.: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
9. Drozdova, I. P. (2010). Metod proektiv yak vyd innovatsiinoi diialnosti v navchanni studentiv-nefilolohiv ukrainskoi movy. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Serii: Pedahohichni nauky*, 7, 115–119 [in Ukrainian].
10. Klymova, K. (2010). Teoriia i praktyka formuvannia movnokomunikatyvnoi profesiinoi kompetentsii studentiv nefilolohichnykh spetsialnosti pedahohichnykh universytetiv. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
11. Omelchuk, S. (2014). Navchannia morfolohii ukrainskoi movy na zasadakh doslidnytskoho pidkhodu: teoriia i praktyka. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
12. Bevenko, S. P., Lytvyn, L. P., Semerenko, H. V. (2005). Suchasna ukrainska mova. Syntaksys. K.: Vyscha shkola [in Ukrainian].
13. Bilodid, I. K. (Eds.). (1969). Suchasna ukrainska literaturna mova: Vstup. Fonetyka. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
14. Bondar, O. I., Karpenko, Yu. O., Mykytyn-Druzhynets, M. L. (2006). Suchasna ukrainska mova: Fonetyka. Fonolohiia. Hrafika. Orfohrafiiia. Leksykoloheiiia. Leksykohrafiiia. K.: VTs «Akademiiia» [in Ukrainian].
15. Hlazova, O. P. (2004). Ukrainska punktuatsiia: Navchalnyi posibnyk: Pravyla, trenuvalni vpravy, kontrolni zavdannia, dyktanty. Kharkiv: Vesta: Vydavnytstvo «Ranok» [in Ukrainian].
16. Hryshchenko, A. P. (Eds.). (2002). Suchasna ukrainska literaturna mova. 3-tie vyd., dopov. K.: Vyscha shk. [in Ukrainian].
17. Dudyk, P. S., Lytovchenko, V. M. (2009). Suchasna ukrainska mova: Zavdannia i vpravy: navch. posibnyk. 2-he vyd., stereotyp. K.: VTs «Akademiiia» [in Ukrainian].
18. Dudyk, P. S., Prokopchuk, L. V. (2010). Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk. K.: Vydavnychi tsestr «Akademiiia» [in Ukrainian].
19. Zahnitko, A., Myronova, H. (2013). Syntaksys ukrainskoi movy. Teoretyko-prykladnyi aspekt. Brno: Masarykova univerzita [in Ukrainian].
20. Karaman, S. O. (Eds.). (2011) Suchasna ukrainska literaturna mova: navch. posibnyk dlia stud. vyshch. navch. zakladiv. K.: Litera LTD [in Ukrainian].
21. Karaman, S. O., Karaman, O. V. (2006). Ukrainska mova: praktykum z orfohrafii ta punktuatsii: navch. posibn. K. [in Ukrainian].
22. Kozachuk, H. O., Shkuratiana, N. H. (1994). Praktychnyi kurs ukrainskoi movy: navch. posibnyk. 2-he vyd., ster. K.: Vyscha shkola [in Ukrainian].

23. Omelchuk, S. (2009). *Praktykum z navchannia pravopysu ukrainskoi movy: systema doslidnytskykh vprav: navch. posibnyk*. K.: Hramota [in Ukrainian].
24. Pliushch, M. Ya. (Eds.). (2009) *Suchasna ukrainska literaturna mova: Pidruchnyk. 7-me vyd., ster.* K.: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
25. Pliushch, M. Ya., Leuta, O. I., Halona, N. P. (1995). *Suchasna ukrainska literaturna mova: zbirnyk vprav: navch. posibnyk*. K.: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
26. Totska, N. I. (1981). *Suchasna ukrainska literaturna mova: fonetyka, orfoepiia, hrafika, orfohrafiiia: posibnyk*. K.: Vyshcha shkola, [in Ukrainian].
27. Shevchuk, S. V., Loboda, T. M. (2017). *Praktykum z ukrainskoi movy: Modulnyi kurs: navch. posib.* K.: Alerta [in Ukrainian].
28. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk*. K.: Vydavnychi tsestr «Akademiia» [in Ukrainian].
29. Yushchuk, I. P. (2012). *Praktykum z pravopysu i hramatyky ukrainskoi movy*. K.: Osvita [in Ukrainian].
30. Yushchuk, I. P. (2004). *Ukrainska mova: pidruchnyk*. K.: Lybid, [in Ukrainian].

АНАЛИЗ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ С ИЗУЧЕНИЯ ПРАВОПИСАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Карповец Кристина Николаевна

аспирантка, преподаватель кафедры украинского языка и литературы
Национальный университет «Острожская академия»

В статье отражена проблема использования новейших методов и технологий в процессе обучения правописанию. С целью проследить методические условия и возможности формирования правописной компетентности у студентов филологических специальностей на разных этапах профессиональной подготовки автор анализирует используемые учебники, пособия и сборники упражнений. В выводах констатировано, что обучение правописанию имеет преимущественно теоретико-информативное и репродуктивно-конструктивное направление. Перспектива исследований заключается в создании более эффективных методик для формирования правописной компетентности на всех этапах профессиональной подготовки студентов филологического профиля.

Ключевые слова: *правописная компетентность, орфография, пунктуация, упражнение, инновационные методы и технологии.*